

**6D110200 «Қоғамдық денсаулық сақтау» мамандығы бойынша
философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған
Абдикадирова Индира Темирхановнаның
«Артериалды гипертензиямен ауыратын науқастар үлгісінде ақпараттық
жүйелерді пайдаланудың медициналық-ұйымдастыру тиімділігін
бағалау» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына
ресми рецензент – медицина ғылымдарының кандидаты
Исатаева Нағима Мұхамедрахымқызының**

ПІКІРІ

1. Зерттеу тақырыбының өзектілігі

Заманауи денсаулық сақтаудың өзекті мәселелерінің бірі – ақпараттық инфрақұрылымды құруға және дамытуға бағытталған ақпараттандыру болып табылады, онда компьютерлік техника, компьютерлік желілер және ақпараттық технологиялар базасында құрылған басқарушы әрі талдамалық ақпараттық жүйелер өзекті мәнге ие.

Қазақстан Республикасы денсаулық сақтау жүйесін дамытудың заманауи даму үрдістерінің бірі қарқынды ақпараттандыру және автоматтандыру.

Қазіргі уақытта Бірыңғай ұлттық денсаулық сақтау жүйесі негізінде көрсетілетін медициналық көмек сапасын жақсартуға бағытталған денсаулық сақтаудың Бірыңғай ақпараттық жүйесі белсенді жүзеге асырылуда. Қазақстан денсаулық сақтау саласына ақпараттық жүйелерді енгізу қажетті үрдіс болып табылады, себебі медициналық қызметкерлердің жұмыс орындарын автоматтандырады, олардың уақытын үнемдейді, науқастарды ерте анықтау мүмкіндігі мен динамикалық бақылауды арттырады және сол арқылы тұрғындарды диспансерлеуді сапалы жүргізуге ықпал етеді.

Бүкіл әлем бойынша, оның ішінде Қазақстан Республикасында аурушандықтың негізгі себептерінің бірі болып табылатын, заманауи денсаулық сақтаудың өзекті мәселелерінің бірі – жүрек-қан тамыр жүйесінің аурулары. Оның ішінде ең жиі таралған жүрек-қан тамырлары асқынуларының дамуы мен өмір сапасының нашарлауына әкелетін басты медициналық және әлеуметтік мәселелердің негізін құрайтын артериалды гипертензия болып табылады.

Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау саласын дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған «Денсаулық» Мемлекеттік бағдарламасы аясында Ауруларды Басқару Бағдарламасы (АББ) енгізілді. Бұл бағдарламаны енгізу денсаулықты сақтау мен нығайту үшін өзін-өзі басқару және ортақ жауапкершілікті арттыру жолымен созылмалы аурулары бар (артериалды гипертензия, қант диабеті, созылмалы жүрек жеткіліксіздігі) пациенттердің өмір сүру ұзақтығын арттыру және сапаны жақсарту үшін алғашқы медициналық-санитарлық көмекті жаңғырту мен басымдықты дамытудың құрамдас бөлігі болып табылады.

Артериалды гипертензияның таралу жиілігінің жоғары болуы осы мәселенің өзектілігін айқындайды және Қазақстан Республикасы денсаулық сақтау саласына енгізілген ақпараттық жүйелерді пайдалана отырып, артериалды гипертензиясы бар науқастарды бақылау әрі тиімді басқару қажеттілігін көрсетеді.

2. Диссертацияларға қойылатын талаптары негізіндегі ғылыми нәтижелер

Абдикадилова Индира Темирхановнаның диссертациялық жұмысы 130 беттегі компьютермен терілген, 31 кестеден, 27 суреттен, 10 формуладан және қосымшалардан тұратын білікті ғылыми еңбек болып табылады.

Жұмыс келесі бөлімдерден: кіріспе, әдебиеттерге шолу, зерттеу материалдары мен әдістері, зерттеудің нәтижелері, зерттеудің нәтижелерін талқылау, тұжырым және тәжірибелік ұсыныстардан тұрады. Қолданылған әдебиеттер тізімі – 135, оның ішінде 73 – шет тіліндегі дерек көздер.

Диссертацияның «Кіріспе» бөлімінде ғылыми жұмыстың мақсатына сәйкес міндеттерін нақты орындап, ғылыми жаңалығы мен тәжірибелік маңызын ашып ұсынған. Ізденушінің тереңдетіп ғылыми әдебиеттерге шолу жүргізуінің нәтижесінде диссертациялық жұмыстың негізгі тарауларында жүргізілген зерттеудің өзектілігі айқындалған.

Диссертант ғылыми жаңалығы мен қорғауға шығарылатын диссертациялық зерттеудің негізгі қағидаларын анық көрсеткен. Әдебиеттік шолуда медициналық мекеме қызметін жетілдіруде ақпараттық жүйелердің рөлі, денсаулық сақтау жүйесінде ақпараттық жүйелерді қолданудың халықаралық тәжірибелері және Қазақстан Республикасы денсаулық сақтау жүйесін ақпараттандырудың қазіргі жағдайы мен даму үрдісін сипаттайтын жүйелік талдаудың нәтижелері көрсетілген (135 әдеби көздер).

Индира Темирхановнаның қорғауға ұсынылған диссертациялық жұмысы амбулаториялық-емханалық мекемелерде ақпараттық жүйелерді пайдалану тиімділігін бағалауға арналған. Алғашқы медициналық-санитарлық көмек көрсету деңгейінде ақпараттық жүйелердің белсенді қызмет атқаруы тұрғындарға медициналық көмек көрсету сапасы мен жұмыс үрдісін басқаруды жақсартуға, медициналық қызметкерлер уақытын үнемдеуге, ақпарат алуға қолжетімділікті жеңілдетуге және медициналық мекемелер жұмысының тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Екінші бөлім зерттеудің материалдары мен әдістеріне арналған, диссертант зерттеу барысында жүргізген әдістерін толық әрі нақты сипаттаған.

Диссертациялық жұмыстың үшінші бөлімінде артериалды гипертензия аурушандығы және оның асқыну көрсеткіштерінің (миокард инфаркті, инсульт) динамикасына, ақпараттық жүйелерді қолданудың әлеуметтік тиімділігіне және ақпараттық жүйелерді қолданудың медициналық-ұйымдастырушылық ерекшеліктеріне бағалау жүргізілген. Қорытынды диссертациялық жұмыстың мазмұнынан негізделіп жазылып, оның негізгі қағидалары айқындалды.

Осылайша жазылған диссертациялық жұмыстың барлық бөлімдері бір-бірімен өзара байланысты әрі осы ғылыми зерттеудің негізгі бөлімі көрсетілген нәтижелермен жазылған.

Сонымен, жүргізілген зерттеу деңгейі, алынған нәтижелердің жаңалығы мен олардың ғылымдағы маңыздылығы және тәжірибелік ендірулері 6D110200 «Қоғамдық денсаулық сақтау» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне ие болу үшін қорғауға ұсынылған диссертациясына қойылатын талаптарына сәйкес келеді.

3. Өзіндік қағидалармен сәйкестік

Диссертация автормен жеке жазылған. Диссертациялық жұмыстың барлық негізгі бөлімдерін (деректерді жинау, алғашқы алынған материалды өңдеу және сараптау, статистикалық өңдеу, нәтижелерді талдау, қорытынды мен тәжірибелік ұсыныстар) автор өз бетінше орындады. Алынған нәтижелер негізінде автор амбулаториялық-емханалық мекемелерде ақпараттық жүйелердің даму перспективаларын ұсынды.

4. Ізденушінің диссертациялық жұмысындағы әрбір ғылыми нәтижелерінің қорытындысы және тұжырымдарының негізділігі мен сенімділік дәрежесі

Ғылыми жұмыстың мақсаты мен міндеттері қойылған әдістемеге сәйкес. Ұсынылған зерттеу әдістері бірін-бірі толықтырып, өзара байланыстылығын көрсетеді. Зерттеу мақсаты мен міндеттеріне сәйкес алынған материалдарды статистикалық талдау аса ұқыптылықпен орындалып, деректер базасына енгізілген материалдар статистиканың заманауи әдістері арқылы өңделген. Индира Темирхановнаның диссертациялық жұмысының ғылыми ережелері мен қорытындылары толық негізделген, сенімділік дәрежесі айқындалған және қойылған міндеттерге сәйкес.

Статистикалық талдау R 3.5.1 нұсқасы және Statistica 10.0 статистикалық өңдеу бағдарламасы негізінде жүргізілді. Деректер қоры Excel файлында құрылды.

Әр талдауға қажетті деректер R бағдарламасына жүктеліп, сызықтық регрессия моделіне сәйкес есептелген. Көрсеткіштер арасындағы корреляциялық талдау тау Кендалл (параметрлік емес) корреляция коэффициенті арқылы орындалған. Корреляция коэффициенті мен статистикалық мәнге сәйкес келетін тау Кендалл мәні 95% сенімді интервалымен көрсетілген.

Қорғауға шығарылған қағидалар ғылыми жұмыстың қорытындысы мен тұжырымдарына сәйкес келеді. Орындалған ғылыми зерттеудің дәйектілігі мен логикалық байланысы байқалады. Зерттеу нәтижелерінің нақтылығы диссертациялық жұмыстың негізгі тұжырымдарын негіздеуге мүмкіндік береді.

Барлық жүргізілген зерттеу көлемі (PhD) философия докторы дәрежесіне ие болу үшін ұсынылған диссертация үшін жеткілікті деңгейде.

5. Диссертацияда тұжырымдалған әрбір ғылыми нәтиженің қорытынды және тұжырымдардың жаңалық дәрежесі

Диссертациялық жұмыстың ғылыми жаңалығы алғаш рет Ақтөбе қаласының амбулаторлық-емханалық мекемелерінде артериалды гипертензиямен диспансерлік науқастарға мониторинг жүргізу барысында «Емхана» ААЖ, «Диспансерлік науқастарды электрондық тіркеу» ақпараттық жүйелерінің медициналық-ұйымдастырушылық тиімділігіне бағалау жүргізілді.

Біріншілік медициналық-санитарлық көмек көрсету деңгейіндегі ақпараттық жүйелерді бағалау бойынша жасалған жұмыстың ғылыми-тәжірибелік маңызы жалпы науқастарды, соның ішінде артериалды гипертензиямен науқастарды ерте және толық қамти отырып, динамикалық бақылауды жетілдіруге ықпал етуімен анықталады.

Еңбектің негізгі қорытындысы мен диссертация тұжырымдары жеткілікті дәрежеде жаңашылдығымен орындалған, зерттеу нәтижелері ғылыми жаңалыққа және тәжірибелік маңыздылыққа ие. Жұмыста зерттеу нәтижелерінің сенімділігін растайтын көрсеткіштер және суреттер мен кестелер жеткілікті түрде ұсынылған.

Осылайша, диссертациялық жұмыста тұжырымдалған негізгі нәтижелер мен қорытындылардың ғылыми жаңалығы жеткілікті дәрежеде айқындалды.

6. Алынған нәтижелердің ішкі бірлігін бағалау

Абдикадинова Индира Темирхановнаның диссертациялық жұмысының ішкі бірлігі зерттеудің мақсаты мен міндеттерінің тұрақтылығымен, алынған нәтижелерімен, жұмыс тұжырымдарымен және тәжірибелік ұсыныстарының бірлестігімен көрсетілген. Зерттеу нәтижелерінің шынайылығы диссертациялық жұмыстың негізгі тұжырымдарын негіздеуге мүмкіндік береді.

Қорғауға шығарылған қағидалар ғылыми жұмыстың қорытындысы мен тұжырымдарына сәйкес келеді. Орындалған ғылыми зерттеудің дәйектілігі мен логикалық байланысы байқалады. Жұмыста ұсынылған барлық міндеттер тиісті нәтижелер мен тұжырымдармен расталады. Қорғауға шығарылған қағидалар мақсаттар және міндеттерге толығымен сәйкес келеді. Автордың өзі жазғаны, жаңа жиынтығы бар ғылыми нәтижелер мен ендіру актілері, ішкі бірлікке ие екені ғылымға қосқан жеке үлесімен куәландырылады.

7. Өзекті мәселенің, теориялық немесе қолданбалы міндеттеріне сәйкес тиісті шешім қабылдау үшін алынған нәтижелердің бағыты

Индира Темирхановнаның диссертациялық жұмысының ғылыми-тәжірибелік маңыздылығы ақпараттық жүйелерді қолдану аурудың асқыну жағдайларының санын төмендетуге және пациенттердің медициналық қызметкерлермен бірге өз ауруларын басқарып және асқынулардың алдын алуға мүмкіндік береді.

Студенттерді Интернет-кластарда денсаулық сақтаудағы ақпараттық жүйелерді меңгеру бойынша оқыту теорияны тәжірибемен ұштастыруға мүмкіндік береді.

«Емхана» ААЖ, «Диспансерлік науқастарды электрондық тіркеу» ақпараттық бағдарламаларын қолдануды зерттеу негізінде амбулаторлық-емханалық мекемелердегі басқа да ақпараттық жүйелерді жетілдіру, сонымен

қатар денсаулық сақтау жүйесін цифрландыруға көшуді жеделдету бойынша әдістемелік ұсыныстар енгізілді.

Диссертантпен алынған зерттеу жұмысының нәтижелері мен қорытындыларының тұтастығын теориялық және тәжірибелік медицинаның үлкен жетістігі ретінде ғылымның дамуына қосар үлесімен сипатталатын дерек болып саналады.

8. Академиялық адалдық принципке сәйкес

Диссертант өз жұмысында академиялық адалдық қағидаларын ұстанды. Автор өзге авторлардың құқықтары мен заңды мүдделерін диссертация мәтінінде авторларға сілтеме жасау барысында сақтаған.

9. Диссертацияның негізгі қағидаларын, нәтижелерін және қорытындысын, басылымдардың жеткілікті толықтығын растау

Жарияланған жұмыстар диссертацияның негізгі мазмұнын көрсетеді. Диссертациялық жұмыс нәтижелері 15 баспа жұмыстарында жеткілікті толық көрсетілген, оның ішінде: 2 басылым – Web of Science (Tomson Reuters) және Scopus халықаралық ақпараттық ресурстарына кіретін журналдарда (SHS Web of Conferences, Drug invention today); 4 басылым – ҚР Білім және ғылым министрлігінің білім және ғылым саласын қадағалау Комитетімен ұсынылған ғылыми баспаларда; 6 басылым – халықаралық ғылыми конференциялар жинақтарында жарияланды және «Амбулаториялық-емханалық мекемелерде ақпараттық жүйелер тиімділігін бағалау» тақырыбында әдістемелік нұсқау әзірленіп, авторлық құқық объектісіне құқықтарды мемлекеттік тіркеу туралы 2 куәлік алынды.

Зерттеу жұмысы Марат Оспанов атындағы Батыс Қазақстан медицина университетінің қоғамдық денсаулық және денсаулық сақтау кафедрасының ынталы-қолданбалы ғылыми зерттеу жұмысы шеңберінде жүргізілген (Мемлекеттік тіркеу № 0118РКИ0547).

10. Диссертацияның мазмұны мен дизайнындағы кемшіліктер

Диссертацияның мазмұны мен оның құрылымы қойылған талаптарға толығымен сәйкес келеді. Диссертацияның мазмұны, бөлімдер мен әдісамалдық деңгейі арасындағы логикалық өзара байланыс туралы негізгі ескертулер жоқ.

Қарастырылып отырған жұмыстың барлық артықшылықтарына қарамастан, диссертациялық жұмыстың оң қорытындысын өзгертпейтін келесі кемшіліктер мен ұсыныстар туындады:

1. Диссертациялық жұмыс барысында түзетілген техникалық және стилистикалық қателердің болуы.

2. Миокард инфаркты және инсульт бойынша көрсеткіштер 100000 тұрғынға есептелмеген.

3. Әдебиеттер тізімі талаптарға сай болған жоқ.

Алайда, жоғарыда айтылған ескерту рецензияланып отырған диссертациялық жұмыстың ғылыми және тәжірибелік құндылығын және маңыздылық дәрежесін төмендетпейді.

Осы кемшіліктерді атай отырып, рецензент ретінде менде докторантқа қоятын бірқатар сұрақтар туындалды:

1. Интернет болмаған жағдайда мекемелерде осы жүйе қалай қолданылады және пациенттермен байланыс болама?

2. Бұл жүйе мен әдістеме «Ауруларды басқару бағдарламасын» (АББ) енгізу барысында қолданыла ма?

3. Пациенттер үшін жүйені енгізуден күтілетін нәтижелер қандай? Олардың қанағаттанарлығы артады ма?

11. Қорытынды

6D110200 «Қоғамдық денсаулық сақтау» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне ие болу үшін ізденіске ұсынылған Абдикадинова Индира Темирхановнаның «Артериалды гипертензиямен ауыратын науқастар үлгісінде ақпараттық жүйелерді пайдаланудың медициналық-ұйымдастыру тиімділігін бағалау» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы жеткілікті деңгейде жазылған, нәтижелі, толық аяқталған, дербес ғылыми еңбек болып табылады.

Орындалған зерттеу жұмысының өзектілігін, ғылыми жаңалығын және алынған нәтижелердің тәжірибелік маңыздылығын ескере отырып, ұсынылған диссертациялық жұмыс 6D110200 «Қоғамдық денсаулық сақтау» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесіне ие болу үшін диссертацияларға қойылатын талаптарға сәйкес келеді деп санаймын.

Рецензент:

**М.ғ.к., Нұр-Сұлтан қалалық
сапа менеджменті
Департаментінің директоры**

Исатаева Н.М.